

Restaurování pandantních soch sv. Barbory a neznámé světice (sv. Apoleny) z děkanského kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném

Marta Daňková

Restaurování dvojice soch sv. Barbory a neznámé světice (sv. Apoleny) uložených v prostorách oratoře kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném proběhlo v letech 2021–2022. Vlastník, kterým je Římskokatolická farnost-děkanství Hostinné, k restaurování využil příspěvky Ministerstva kultury z dotačního *Programu restaurování movitých kulturních památek*. Restaurátorské práce provedla MgA. Kateřina Čiháková Myšková. V rámci rešerše, která probíhala souběžně s obnovou, byl v archivu Diecézního konzervátorského centra v Hradci Králové objeven digitalizovaný videozáznam z devadesátých let minulého století. V tomto záznamu byla socha neznámé světice, pokládaná za sv. Apolenu,

Obr. 1. Socha sv. Barbory před restaurováním, foto: Kateřina Čiháková Myšková, 2021

Obr. 2. Socha neznámé světice před restaurováním, foto: Kateřina Čiháková Myšková, 2021

Obr. 3. Socha sv. Barbory, detail – pásová sonda, polychromie inkarnátu, foto Kateřina Čiháková Myšková, 2021

Obr. 4. Socha neznámé světice, detail druhotného přeřezání obličejových partií, foto: Kateřina Čiháková Myšková, 2021

označena jako sv. Kateřina. Na videu byla současně zachycena podoba sochy neznámé světice před laickou povrchovou úpravou, která kromě estetického znehodnocení výrazně přispěla k jejímu rozsáhlému poškození.

Bez zajímavosti nebyla ani zjištění, k nimž došlo v průběhu samotných restaurátorských prací. Ta otevřela diskuzi týkající se hypoteticky časnějšího vnošení vzniku soch a jejich původní podoby. Po sejmutí mladších vrstev povrchových úprav v partiích inkarnátu byly zjištěny zbytky původní polychromie a zřetelné stopy po druhotném, velmi razantním přeřezání obličejových partií, které výrazně změnilo podobu a výraz tváří světic. V tomto kontextu nelze vyloučit možnost časnějšího vzniku soch, neboť druhotnou úpravou narušené tvarové řešení obličejových partií, tj. předpokládané vyklenutí čel a líček, dále řezba v okolí očí a úst, včetně tvarové skladby a řešení vlasů světic, silně připomíná charakter pozdně gotických sochařských prací.

Sochy světic byly v posledních třech dekadách uloženy na oratoři děkanského kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném, kde se nachází deponium celé řady uměleckých děl. Místo předchozího umístění soch zůstává doposud neznámé. S největší pravděpodobností se však jednalo o některý z venkovských kostelů náležejících k farnosti Hostinné, odkud byly světice odvezeny z bezpečnostních důvodů v průběhu devadesátých let 20. století. Vznik soch je v památkovém katalogu NPÚ časově vnošen do poslední třetiny 17. století, sochy jsou v tomto kontextu označeny jako raně barokní díla. Jméno autora není známo.

Světice jsou zobrazeny jako mladé ženy s rozpuštěnými dlouhými vlasy a vysokými korunkami na hlavách. Postavy jsou zachyceny v kontrapostu, oděny do splývavých spodních šatů a svrchních plášťů. U sv. Barbory je drapérie šatu řešena jednoduše bez doprovodných dekorativních prvků, u sochy neznámé světice (sv. Apolena?) naopak vidíme nařasené rukávy sepnuté drobnými oválnými sponami. Obdobná spona, ale větších rozměrů, upevňuje i její bohatě zřasený svrchní plášť. Sv. Barboru identifikují tradiční atributy v podobě kalichu s eucharistií a věže, která je umístěna u pravé nohy

svěťice. V případě neznámé svěťice je identifikace složitější. Poloha prstů pravé ruky naznačuje úchop podélného předmětu, s největší pravděpodobností rukojeti meče.¹ Tento předpoklad by odpovídal ztotožnění svěťice s postavou sv. Kateřiny Alexandrijské, jak je uvedeno v nalezeném videozáznamu. Avšak s jistotou jej, s ohledem na nedochovaný hlavní atribut a absenci dalších symbolů, potvrdit nemůžeme.

Figury jsou zhotoveny v podživotní velikosti (132–134 cm), z lipového dřeva, obě jsou ze zadní strany dlabané, upravené polychromií a zlacením. Sochy v minulosti prošly řadou druhotných úprav, které výrazně pozměnily jejich vzhled, charakter i estetické působení. V rámci rozšířeného restaurátorského průzkumu (pomocí páskových sond a průzkumu stratigrafie barevných vrstev povrchových úprav) byla identifikována nejstarší polychromie inkarnátů na tenké křídové vrstvě kopírující řezbu ve dřevě. Tato pravděpodobně původní barevná vrstva byla dochována ve fragmentech, více pak u sochy sv. Barbory. Zbytky nejstarší barevné úpravy rozlišující jednotlivé části oděvu byly objeveny také na draperii šatu. V průběhu 19. století byly obě sochy, pravděpodobně z důvodu masivního poškození původní povrchové úpravy, celoplošně překřídovány a opatřeny novou polychromií inkarnátů s vrstvou pigmentového laku a zlacením na tmavě hnědý poliment v partiích oděvu (tato úprava nerozlišuje jednotlivé části šatu či rubovou stranu pláště). U sochy neznámé svěťice došlo v období následujícím po převozu na oratoř děkanského kostela v Hostinném v devadesátých letech 20. století k realizaci další, bohužel neodborné provedené povrchové úpravy. Na zlacení z 19. století byla nanesena bílá olejová vrstva spolu s vrstvou bronzu a inkarnát byl plošně přemalován syntetickou barvou tělového odstínu.

Stav soch byl před zahájením restaurování velmi špatný, až havarijní. Šlo především o dřevní hmotu, která byla masivně napadena dřevokazným hmyzem a na mnoha místech u ní docházelo k postupnému rozpadu původní soudržnosti materiálu. Socha sv. Barbory byla z tohoto hlediska v lepším stavu, neboť v minulosti u ní došlo k petrifikaci dřevní hmoty. Velkým problémem bylo též množství defektů a chybějících částí, a především míra degradace křídové vrstvy podkladu s polychromií. Tato souvrství byla na mnoha místech uvolněná od podkladu, rozpraskaná a poškozená vzdušnou vlhkostí. U sochy sv. Barbory se povrchové úpravy dochovaly relativně celistvě, naopak u sochy neznámé svěťice došlo v důsledku neodborné novodobé úpravy k masivním destrukcím a úbytku podkladové křídové vrstvy s polychromií a zlacením. Restaurování předmětných památek proběhlo ve dvou fázích v průběhu let 2021–2022. Po demontáži a transportu obou soch do ateliéru restaurátorky bylo provedeno čištění povrchu od prachových nečistot a následné lokální zajištění odchlípnuté polychromie injektáží. Poté byly sochy kvůli likvidaci dřevokazného hmyzu odvezeny na radiační ozáření. Následoval rozšířený restaurátorský průzkum sondáží, díky němuž bylo pod silnou vrstvou křídování z 19. století u obou soch odkryto kvalitní barevné pojetí inkarnátu. V této věci bylo dohodnuto sejmutí druhotných úprav v partiích obličejů a rukou světic a obnova původního či nejstaršího dochovaného barevného řešení. Vzhledem k dobře zachované druhotné vrstvě zlacení z 19. století bylo u sochy sv. Barbory rozhodnuto o jejím ponechání. Během etapy snímání tak bylo provedeno pouze sejmutí vrchního probarveného laku. U sochy neznámé svěťice bylo naopak z důvodu nesoudržnosti křídového podkladu přistoupeno k sejmutí tohoto křídování prakticky v celém rozsahu. Snímání bylo prováděno mechanicky a lokálně i chemicky. V závěru první etapy restaurování byly sochy petrifikovány. Na počátku druhé etapy restaurování byla realizována plastická retuš a domodelování chybějících částí. Doplnění bylo provedeno v rozsahu dožilých tmelů a na opticky rušivých místech. Tmelý byly strukturálně a barevně modifikovány adekvátně místu aplikace a svým utvářením respektovaly typ užitého tvarosloví a míru dožití originálních povrchů. V rámci této etapy došlo též k obnově klišo-křídového podkladu. U sochy neznámé svěťice byl tento klišo-křídový podklad rekonstruován na celé ploše draperie šatu a pláště. Po doplnění a rekonstrukci chybějících částí následoval nátěr klišovou vodou z důvodu zatažení materiálu pro následující etapu barevné rekonstrukce. Obnova barevných vrstev inkarnátu probíhala postupně, lokálně napodobivými retušemi, nikoli kompletním monochromním překrytím. Retuš a rekonstrukce byla

Obr. 5. Sochy sv. Barbory a neznámé světice po restaurování, foto: Marta Daňková, 2022

provedena, s ohledem na reverzibilitu zásahu, temperou a akvarelovými barvami. Na drapériích soch bylo velice opatrně doplněno zlacení, u sochy neznámé světice bylo nutné, s ohledem na výše uvedené skutečnosti, přistoupit ke kompletní rekonstrukci. Jako nejnáročnější se ukázalo scelení starého zlacení s nově položeným zlatem. Nové zlacení bylo barevně probarvováno tak, aby došlo k co největší shodě s dochovaným zlacením. U rubu drapérie pláště, u stuh a ozdobných perel koruny byla nanesena lokální lazurní povrchová vrstva (pomocí probarvení akvarelovými zlatými barvami v odstínu antické zlato a červené zlato), která přispěla k optickému prohloubení zlacení. V závěru restaurování byly obě sochy opatřeny závěrečným lakem. Souběžně se všemi restaurátorskými pracemi a zásahy byla provedena podrobná fotodokumentace a celý proces obnovy byl podrobně popsán v restaurátorských dokumentacích.

- 1 Ke ztrátě pravé ruky světice došlo v průběhu jejího uložení v prostoru oratoře děkanského kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném. Na základě výše zmíněných podkladů, tj. videozáznam z archivu Diecézního konzervátorského centra v Hradci Králové, bylo možné tvarové řešení zmizelé pravé ruky spolehlivě rekonstruovat. Rekonstrukce meče provedena nebyla – s ohledem na absenci informací o jeho případné podobě a materiálovém řešení.